

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ ЗА ДОГОВОРАМИ УСТУПКИ ПРАВА ВИМОГИ

З розвитком майнових відносин питання здійснення заміни осіб у зобов'язаннях, а також на фоні істотного прискорення розвитку майнового обороту, залишаються актуальними і тому стають предметом наукових досліджень. Досить актуально в сучасному економічному суспільстві стоїть також питання правильного юридичного оформлення майнових відносин, тому не менш актуальним є економіко-правова сутність договірних зобов'язань.

З моменту виникнення договірної зобов'язання та до його припинення в ролі кредитора і боржника виступають зазвичай одні і ті ж особи, що були на початку. Але в наслідок різноманітних обставин (економічних, політичних, соціальних, правових), у період існування первісного зобов'язання його початковий суб'єктивний склад потребує зміни: у правовідносинах на заміну первісного кредитора та первісного боржника з'являється інший учасник (третя особа).

У ході господарської діяльності підприємства виникають ситуації, які потребують зміни однієї зі сторін в договірному зобов'язанні. Це може бути як заміна кредитора так і боржника. В законодавстві України заміну кредитора досить часто називають “уступка права вимоги” або “цесія”. Але слід звернути увагу на те, що поняття “цесія” не закріплено на законодавчому рівні, однак широко вживається для найменування договорів уступки права вимоги. Отже, цесія – це похідний від основного зобов'язання правочин, на підставі якого відбувається передача права вимоги до боржника від первісного кредитора (цедента) до нового кредитора (цесіонарія).

Уступка права вимоги (цесія) не є самостійним цивільно-правовим договором, а залежить від мети сторін початкового договору. Для зміни кредитора у зобов'язанні використовуються конструкції цивільно-правових договорів (купівлі-продажу, міни, тощо). Договір цесії є одним із поширених способів вирішення проблем повернення коштів. У разі, коли кредитору негайно потрібні гроші, він може продати своє право вимоги. Частіше за все це відбувається зі знижкою (дисконтом), тобто кредитор продає свою заборгованість або здійснює взаємозалік нижче аніж її номінальна вартість.

Важливим моментом при здійсненні уступки права вимоги є суб'єктивний склад даного процесу. Тобто, сторонами у договорі уступки права вимоги є первісний кредитор – особа, яка має право вимоги (цедент) та новий кредитор (цесіонарій), а також пасивна сторона – боржник, особа право вимоги до якої уступається, але вона не є суб'єктом у договорі цесії. Предметом договору, згідно п. 1 ст. 509 Цивільного кодексу України (ЦКУ), є право вимоги за зобов'язанням, а саме за правовідношенням, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Право, що виникає, за своєю природою є майновим. Але керуючись цивільним законодавством, зміна кредитора не допускається в зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора, зокрема у зобов'язаннях про відшкодування завданої шкоди, а також у ч. 3 ст. 656 ЦКУ говориться про неможливість купівлі-продажу права вимоги, якщо вимога має особистісний характер.

Загальні вимоги до договорів уступки права вимоги такі, що форма і тип договору повинні бути такими ж, як і форма договору на підставі якого виникло основне зобов'язання. Тобто, якщо основне зобов'язання виникло на підставі договору купівлі-продажу у письмовій формі, то договір цесії повинен бути укладений у письмовій формі. У разі того, коли цивільно-правовий договір був нотаріально засвідчений або підлягав державній реєстрації, то договір цесії також підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації у встановленому законом порядку. Якщо нехтувати вищенаведеним, заміна кредитора буде вважатися такою, що юридично не відбулася.

Важливим нюансом під час укладання договору цесії є те, що участь боржника необов'язкова, якщо це не встановлено договором або законом. Але щоб уникнути проблем зі своїм контрагентом боржником, потрібно передати новим кредитором належним чином завірених копії всіх документів, що підтверджують зобов'язання боржника перед первісним кредитором, щоб далі в письмовій формі повідомити його про перехід права вимоги його зобов'язання до нового кредитора. Тобто, у письмовому повідомленні боржника про перехід прав кредитора до іншої особи, крім реквізитів договору уступки права вимоги, що вказано вище, слід вказати ще реквізити документа, на підставі якого у боржника виникло зобов'язання перед первісним кредитором (реквізити основного договору, накладної, товарно-транспортної накладної і т.п.). Якщо не дотримуватися даної процедури можлива ситуація, коли боржник може висунути проти вимог нового кредитора заперечення, які він мав проти первісного кредитора, що може тягти за собою несприятливі наслідки в майбутньому, а саме:

- невиконання боржником зобов'язання перед жодним з кредиторів;
- виконання боржником зобов'язання перед первісним кредитором.

Якщо боржник не був письмово повідомлений про зміну кредитора в зобов'язанні - новий кредитор несе ризик настання для нового небажаних наслідків, а боржник вважається, що належно виконав свої зобов'язання, якщо навіть він виконав їх перед первісним кредитором. Тому, не маючи в наявності доказів того, що боржник письмово був повідомлений про заміну кредитора новий кредитор може опинитися в ситуації, коли боржник перерахує гроші первісному кредитору, який їх не поверне, що призводить до судових проваджень. Отже, при зміні кредитора слід брати участь усім учасникам, щоб в подальшому не виникло негативних юридичних наслідків, а також втрати ділових взаємовідносин з контрагентами.

Ознайомившись з правою сутністю процесу уступки права вимоги, якщо суб'єкти господарювання дійшли згоди, щодо укладення договору цесії, то наступним, що потрібно - це здійснити документальне оформлення даного процесу, яке дасть правильно відобразити його на рахунках бухгалтерського обліку.

Отже, якщо первісний кредитор та потенційний новий кредитор вирішили укласти договір уступки права вимоги, первісний кредитор робить зустрічну перевірку дебіторської заборгованості з боржником та складає відповідний акт, щоб довести реальність заборгованості. Якщо заборгованість підтверджено, то наступним етапом є укладання договору цесії, за яким центент та цесіонарій на рахунках бухгалтерського обліку можуть відобразити процес передачі вимоги зобов'язань. Але, як зазначалося вище, для того, щоб уникнути проблем з боржником, за домовленістю, один із кредиторів повинен надіслати повідомлення про зміну у зобов'язанні кредитора, а також прикріпити до повідомлення копії документів, які підтверджують виникнення основного зобов'язання боржника перед первісним кредитором (договір купівлі-продажу, накладні, рахунки, податкові накладні і т.п.) та завірену копію договору про уступку права вимоги з реквізитами нового кредитора, щоб боржник міг погасити свій борг вже перед новим кредитором. На основі даного повідомлення підприємство-боржник повинно на рахунках бухгалтерського обліку перевести суму заборгованості на нового кредитора. Зазвичай це не є складною процедурою для боржника, адже потребує лише зміни кредиторів за аналітичними рахунками.

Складніша ситуація щодо відображення цесії в обліку в обох кредиторів. Тут може виникнути дві ситуації: перша – це первісний кредитор для боржника був боржником для нового кредитора; друга - первісний кредитор та новий кредитор не мали ніяких взаємозв'язків до цього. В першому випадку потрібно зробити зустрічну перевірку заборгованостей, що в обліку відображається як взаєморозрахунок заборгованості та підтверджується випискою довідки бухгалтерії. Інший випадок відображається як купівля-продаж дебіторської заборгованості. Але даний процес ще не є завершеним, для того, щоб підтвердити виконання боржником своїх зобов'язань перед новим кредитором, робиться також зустрічна перевірка на дату погашення зобов'язань та оформлюється відповідним актом, що є завершальним процесом у документуванні операцій за договорами уступки права вимоги.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки: якщо виникла ситуація за якої потрібно здійснити зміну кредитора і в подальшому правильно її відобразити в бухгалтерському обліку, слід ознайомитися з юридичними аспектами здійснення заміни, та врахувати всі нюанси укладання договору, та ризики, які тягне за собою даний правочин. Також слід не забувати про документування операцій з уступки права вимоги, адже це є важливою складовою бухгалтерського обліку.